

*Бурденюк С. І.,
аспірант*

Інституту законодавства Верховної Ради України

ПРОЦЕСУАЛЬНІ АСПЕКТИ ЗАХИСТУ ПРАВА ВЛАСНОСТІ В ЄВРОПЕЙСЬКОМУ СУДІ З ПРАВ ЛЮДИНИ

Анотація. Стаття присвячена визначенню особливостей міжнародно-правового співробітництва в сфері захисту права власності як права людини при індивідуальному зверненні особи до ЄСПЛ. Особливу увагу приділяється виявленню можливостей подальшої імплементації відповідних зобов'язань у законодавство України з метою підвищення ефективності реалізації судового захисту на національному рівні.

Ключові слова: індивідуальна заява, механізм захисту прав і свобод людини, звернення до Європейського суду з прав людини, Європейський суд з прав людини, судовий розгляд.

Постановка проблеми. Питання щодо звернення до Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ) має виключно важливе значення для розуміння можливості реалізації права особи на судовий захист своїх прав та інтересів у міжнародних судових інстанціях, оскільки юрисдикція ЄСПЛ визначає його особливу роль у системі судового захисту взагалі.

Європейський суд – міжнародна судова інстанція, що функціонує на постійній основі з метою забезпечення виконання Високими Договірними Сторонами зобов'язань за Конвенцією про захист прав і основоположних свобод (далі – Конвенція). Відповідно до п. 1 ст. 32 Конвенції юрисдикція Суду поширюється на всі питання, які стосуються тлумачення і застосування Конвенції та протоколів до неї [1].

Питання, що розглядаються у статті, є вкрай важливими, враховуючи трансформаційні процеси, що відбуваються в Україні сьогодні. Знання процедури і обізнаність у механізмі звернення до ЄСПЛ є також необхідними для успішної практики розгляду відповідних справ.

Різні питання звернення та захисту прав і свобод людини у ЄСПЛ досліджуються великою кількістю науковців у контексті загальної проблематики. В сфері цивільного судочинства певні аспекти діяльності ЄСПЛ висвітлюються у роботах С.В. Васильєва, С.В. Ківалова, В.В. Комарова, В.О. Кучер, М.Й. Штефана, С.Я. Фурси та ін. В Україні до цього часу немає жодного спеціального монографічного дослідження, що стосується особливостей виконання Україною міжнародно-правових зобов'язань щодо захисту права власності. Проте питання національної імплементації Конвенції, реалізація норм Конвенції у цивільному праві досліджували П.М. Рабінович, І.М. Панкевич, Н.М. Раданович, С.В. Шевчук, Н.С. Кузнецова, В.Є. Мармазов, І.С. Піляєв. Крім того, ряд зарубіжних науковців досліджують питання міжнародно-правових зобов'язань за Конвенцією та реалізацію ст. 1 Протоколу 1 Конвенції, серед яких: Д. Гом'єн, М. Дженіс, Л. Зваак, Р. Кэй, Ф. Ліч, Д. Харріс, М. Карсс-Фріск, Є. Бредлі та ін.

Метою даної статті є визначення особливостей міжнародно-правового співробітництва у захисті права власності, як права людини при індивідуальному зверненні особи до ЄСПЛ

та виявлення можливостей подальшої імплементації відповідних зобов'язань у законодавство України з метою підвищення ефективності реалізації судового захисту на національному рівні.

Виклад основного матеріалу. Практика звернення України до Європейського суду входить сьогодні до п'ятірки країн, що найчастіше звертаються до міжнародної судової інстанції. Так, згідно зі статистичними даними, оприлюдненими Головою ЄСПЛ Гвідо Раймонді, у 2015 році Україна, як і раніше, залишається лідером у кількості справ, які розглядає ЄСПЛ. З майже 65 тисяч справ 21,4% подані проти України. Переважна більшість справ – старі майнові суперечки, пов'язані з уже винесеними рішеннями українських судів [2]. У 2014 році понад 92% всіх заяв, які надходили від українців, були визнані неприйнятними.

Згідно зі ст. 34 Конвенції ЄСПЛ може приймати заяви від будь-якої особи, неурядової організації або групи осіб, які вважають себе потерпілими від допущеного однією з Високих Договірних Сторін порушення прав, викладених у Конвенції або протоколах до неї. Саме в тлумаченні і розумінні даної норми виникає певна ситуація, наслідком якої є подальша неприйнятність письмового звернення особи Європейським судом. Посилаючись на вказану норму і не враховуючи процедуру звернення до ЄСПЛ, велика кількість осіб у результаті стикається з проблемою неприйнятності (відмови у прийнятті) поданої письмової заяви. У результаті більше 80% заяв, що надходять до Європейського суду, є очевидно неприйнятними, а більше 90% фактично такими визнаються [3, с. 196].

Розглянемо ряд суттєвих положень, що супроводжують процесуальну сторону звернення до Європейського суду.

1. **Право на судовий захист.** Згідно з ч. 3 ст. 55 Конституції України кожен має право після використання всіх національних засобів правового захисту звертатися за захистом своїх прав і свобод до відповідних міжнародних судових установ чи до відповідних органів міжнародних організацій, членом або учасником яких є Україна. Згідно з положеннями ст. 1 Цивільного процесуального кодексу України (далі – ЦПК) завданнями цивільного судочинства є справедливий, неупереджений та своєчасний розгляд і вирішення цивільних справ із метою захисту порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб, інтересів держави. Цивільне судочинство в Україні здійснюється відповідно до положень Конституції України, ЦПК, Закону України «Про міжнародне приватне право». ЦПК також містить положення, за яким у випадку неоднакового правового регулювання, передбаченого ЦПК і міжнародним договором України, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України, застосовується положення міжнародного договору (ч. 2 ст. 2, ч. 5 ст. 8 ЦПК) [4].

2. **Юрисдикція Європейського суду з прав людини.** Згідно зі ст. 32 Конвенції ЄСПЛ розглядає всі питання тлумачення і

застосування Конвенції та протоколів до неї, подані йому на розгляд відповідно до ст. ст. 33, 34, 46, 47 Конвенції. Серед числа інших до юрисдикції ЄСПЛ відноситься і право на захист приватної власності (ст. 1 Першого протоколу до Конвенції). У контексті даної норми кожна людина або юридична особа має право мирно володіти своїм майном. В свою чергу, позбавлення права власності допускається лише у виняткових випадках відповідно до закону та принципів міжнародного права. До того ж, кожна особа, що має намір звернутися до ЄСПЛ, повинна знати, що згідно з п. 1 ст. 35 Конвенції встановлено чіткий перелік підстав для звернення до Суду. ЄСПЛ приймає заяви лише тоді, коли особою були використані всі внутрішні (національні) засоби юридичного захисту у державі, проти якої спрямована заява. Крім того, необхідно усвідомлювати, що ЄСПЛ – це не чергова вищестояща інстанція судового оскарження попереднього рішення. Тому оскарження рішення апеляційної чи касаційної інстанції або невиконання судового рішення є неприйнятними для розгляду Європейським судом. Подані заяви саме із таким змістом будуть однозначно неприйнятими до розгляду. ЄСПЛ також не приймає до розгляду будь-яку скаргу щодо порушених прав, які явно чи по суті не належать до Конвенції, навіть коли такі права гарантуються іншими міжнародними договорами.

3. Визначення сторін. Відповідно до процесуальної науки у справах щодо захисту права власності сторонами у процесі є позивач, відповідач, представники сторін. Як зазначалося вище, позивачем при зверненні до ЄСПЛ може бути будь-яка особа, неурядова організація або група осіб. Слід також зауважити, що неповноліття, обмежена дієздатність, недієздатність особи не є перешкодою для звернення до ЄСПЛ. Відповідачем у Європейському суді виступає лише держава-учасниця Конвенції, яка обвинувачується у порушенні норм самої Конвенції та (або) тих протоколів до неї, в яких ця держава бере участь. Що стосується участі представника, то ЄСПЛ розрізняє такі два види представників: 1) особа-представник, яка не має відповідної фахової освіти. До послуг такого представника заявник звертається у випадку неможливості власноруч підписати заяву до ЄСПЛ. При цьому представник має довести, що зв'язок із заявником у нього досить тісний (родинні зв'язки). Суд має зрозуміти, чому заявник не може підписати заяву і чому дана особа вважає себе вправі взяти на себе функції представника. У кожному конкретному випадку ЄСПЛ сам вирішує, чи дійсно обставини, про які йдеться, заслуговують на увагу; 2) представник-фахівець у галузі права (адвокат). Адвокатом в ЄСПЛ за правилами процедури може бути фахівець, який має право практикувати в одній із держав Ради Європи та вільно володіє однією чи обома офіційними мовами Ради Європи (англійською або французькою) [5].

4. Форма звернення до суду. Віце-президент Спілки адвокатів України С.В Гончаренко наголошує на певних особливостях письмового звернення до ЄСПЛ. Так, документ, який подається до Суду українською мовою називається «заява». Поряд з цим, якщо з якихось причин документ до ЄСПЛ пишеться російською мовою, необхідно вживати термін «скарга» (жалоба) [5]. Крім того, потрібно звернути увагу на те, що у 2014 році було змінено бланк звернення до ЄСПЛ. Сама процедура підготовки заяви не є складною. Офіційно чинний бланк для заповнення розміщений на сайті ЄСПЛ за відповідним посиланням [6]. Заповнюється бланк безпосередньо на сайт, у форматі PDF. У разі звернення до Суду групи осіб заповнюється відповідна кількість бланків, що нумеруються. Щодо процедури, то у разі звернення декількох заявників застосовується процесуальна співучасть.

5. Предмет заяви. Особливістю формування предмету заяви до ЄСПЛ є форма викладу відповідних фактів. Процедура вимагає подачі фактів окремо від їх правової оцінки. Тобто, спочатку йде виклад основних фактів і порушень, надалі – їх правова (юридична) оцінка. Виклад фактів необхідно здійснювати чітко, по суті, у їх хронологічному порядку. У самій заяві необхідно чітко вказати, яких саме порушень Конвенції (протоколів до неї) припустилася країна-відповідач.

6. Зміст заяви. Звертаємо увагу, що з 01.01.2014 року набрала чинності нова редакція статті 47 Регламенту ЄСПЛ. Відповідно до статті 47-1 Регламенту Суду «Зміст індивідуальної заяви» кожна заява відповідно до ст. 34 Конвенції повинна містити всю інформацію, яка вимагається у відповідних частинах формуляру. В ній мають бути зазначені: ім'я, дата народження, громадянство та адреса заявника, і якщо заявник є юридичною особою – повна назва, дата створення чи реєстрації, офіційний реєстраційний номер (за наявності) та офіційна адреса; якщо у заявника є представник – його ім'я, рід занять, адреса, номери телефону і факсу та електронна адреса; найменування Договірної сторони або Сторін, проти яких подається заява; стислий і розбірливий виклад фактів; стислий і розбірливий виклад стверджуваного порушення (порушень) Конвенції та відповідних аргументів; стислий виклад інформації про дотримання заявником умов прийнятності, викладених у ст. 35 § 1 Конвенції [7].

7. Строки звернення до ЄСПЛ. Строк звернення до Європейського суду становить шість місяців від дати прийняття остаточного рішення на національному рівні (зазвичай, це рішення найвищої судової інстанції). Після закінчення цього строку ЄСПЛ заяву до розгляду не приймає. Даний строк визначається з дати прийняття рішення найвищої судової інстанції, до якої зверталася особа на національному рівні, або коли особа чи її представник були повідомлені про це рішення. Термін закінчується в останній день шести місяців, навіть якщо він припадає на вихідний або вихідний святковий день. Після вступу Протоколу 15 Конвенції в силу, тобто підписання і ратифікації його усіма державами-учасницями, шестимісячний строк подачі заяви до Суду буде зменшено до чотирьох місяців [8, с. 10–11].

Насамкінець, не можна не наголосити, що головним змістом будь-якого судового процесу є ухвалення і виконання рішення суду. Саме виконання рішень ЄСПЛ в Україні є основною проблемою захисту свого права після звернення до Європейського суду. На жаль, прийняття Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» згідно з ч. 1 ст. 17 якого рішення ЄСПЛ визнаються джерелом права в Україні, що не забезпечує належних правових механізмів для застосування практики ЄСПЛ у нашій державі. У науковому середовищі, як і у практичній юридичній діяльності, даний нормативно-правовий акт містить більше суперечностей і запитань, що стосуються визначення місця міжнародних договорів України у правовій системі України із співвідношення норм Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод із нормами універсальних договорів про права людини, які є частиною національного законодавства. Ми вважаємо, що норми даного Закону у більшості несуть загальний підхід, тобто легалізується лише можливість, а не сам процес застосування практики ЄСПЛ, у результаті чого на самі суди покладається обов'язок напрацювання процедури застосування рішень Європейського суду у власній судовій практиці.

Висновки. У міжнародній практиці єдиним актом загально-го характеру, що закріплює право людини на вільне володіння

свою власністю, є Загальна декларація прав людини. У свою чергу, європейським мінімальним стандартом захисту права на вільне володіння своєю власністю є норма ст. 1 Протоколу 1 Конвенції, що створює певну відправну точку у розумінні міжнародно-правового змісту цього права. Особливість даної норми у комплексності та постійній динаміці розширення її змісту і тлумачення (залежно від практики ЄСПЛ).

Підсумовуючи, зазначимо, що основною проблемою у підготовці звернення щодо захисту права власності до ЄСПЛ залишається правильність розуміння як самою особою – позивачем, так і, на жаль, професійними юристами суті предмета заявленого спору до Європейського суду. На нашу думку, непрофесійність та сприйняття звернення до ЄСПЛ як чергової вищої інстанції перегляду раніше ухвалених рішень призводить до неприйнятності розгляду поданої заяви Європейським судом, що, в свою чергу, унеможливує отримання кінцевого процесуального результату – ухвалення відповідного рішення.

Література:

1. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод: Міжнародний документ від 04 листопада 1950 року // Офіційний вісник України. – 1998. – № 13. – Ст. 270.
2. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://tsn.ua/politika/ukrayina-lidiruye-za-kilkistyu-pozoviv-u-yespl-580088.html>.
3. Севостьянова Н.І. Право на індивідуальну заяву до Європейського суду з прав людини в світлі проблеми його перенасиченості зверненнями // Київський національний університет ім. Т. Шевченка. Ін-т міжнародних відносин. Актуальні проблеми міжнародних відносин / Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка, Ін-т міжнар. відносин. – К. : Ін-т міжнар. відносин, 2010. – Вип. 90 (ч. 1). – С. 196–197.
4. Здійснення цивільного судочинства Європейським судом із прав людини: науково-теоретичний підхід / В.В. Бонтлаб // Часопис Національного університету «Острозька академія» // Серія «Право». – 2015. – № 2 (12) : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://lj.oa.edu.ua/articles/2015/n2/15bvntp.pdf>.
5. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.prz.kiev.ua/2015/01/blog-post_15.html.
6. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.echr.coe.int/Pages/home.aspx?p=applicants&c=#n1357809352012_pointer.

7. Практика Європейського суду з прав людини. Рішення. Коментарі. – 2003. – № 3. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/980_067/card6#Public.
8. Караман І.В. ЄСПЛ, Європейська конвенція з прав людини та індивідуальні заяви: перше знайомство / І.В. Караман, В.В. Козіна. – Х.: Фактор, 2014. – 80 с.

Бурденюк С. И. Процессуальные аспекты защиты права собственности в Европейском суде по правам человека

Аннотация. Стаття посвящена определению особенностей международно-правового сотрудничества в сфере защиты права собственности как права человека при индивидуальном обращении в ЕСПЧ. Отдельное внимание обращено на выявление возможностей дальнейшей имплементации соответствующих обязательств в законодательство Украины с целью повышения эффективности реализации судебной защиты на национальном уровне.

Ключевые слова: индивидуальное заявление, механизм защиты прав и свобод человека, обращение в Европейский суд по правам человека, Европейский суд по правам человека, судебное рассмотрение.

Burdenyuk S. Procedural aspects of property rights to protection in European Court of Human Rights

Summary. The article is devoted to defining features of international legal cooperation in protection of property rights as human rights when individual person appeal to ECHR. Special attention is paid to finding opportunities for further implement relevant commitments in legislation of Ukraine to improve effectiveness of judicial protection at national level.

Key words: individual application, complaint mechanism for protection human rights and freedoms, appeal to European Court of Human Rights, European Court of Human Rights, judicial inquiry.